

Pieldner Judit
SZÁRNYBONTÁS

Mi az, ami a leginkább megfogott Czilli Aranka első kötetében,¹ és magánál tartott a kötettel való első találkozástól e recenzió megírásának pillanatáig? Három szóban foglalom össze a választ erre a kérdésre: hang, képek, tartás. Először is közvetlen, őszinte hang: a megszólaló nem erőltet magára szerepeket a költői manír kedvéért, nem akar több vagy más lenni, mint önmaga. Továbbá erős képek: ahogyan váratlan, meglepő módon egymás mellé rendeli a konkrétat és az absztraktot, a pillanatot és a végtelent. És mindez mögött határozott tartás mutatkozik meg: a megszólalásmód hiteles, érezhetően van megéltésgfedezete, súlya van a szavaknak, etikai dimenziója a versekké kristályosodó konzekvenciáknak.

Czilli Aranka magyar-néprajz szakot végzett Kolozsváron: a magyar szak jelenti a választott hivatást – magyartanárnő Kovásznán a Kőrösi Csoma Sándor Líceumban –, a néprajz pedig, bevallása szerint, jelentős mértékben hozzájárult világnézetének a formálódásához. Mezey Katalinnal Sárváron került kapcsolatba a diákirók, diákköltők táborában, ami meghatározó élmény volt számára. A kötet hátlapján Mezey Katalin ajánlását olvashatjuk: „Első verseskönyve is elárulja, hogy noha többnyire szabadverseket ír, jó formakészséggel rendelkezik, dalszerű költemények, gyermekhangra írt versek és rövid, aforizma jellegű írások is születnek keze alatt. Jellemzője az őszinte hang, a leírt események, gondolatok, érzések plasztikus, a humort, öniróniát sem nélkülöző megjelenítése. Egy, az élet mindennapjaiban is jövőt, távlatot igénylő személyiség tükrö ez a kötet.”

A szerző egyszerű címet választott a kötetének: *Nyitott ablak*. Első kötetek esetében gyakran érzékelhető a figyelemfelkeltés szándéka, ami mindenekelőtt egy markáns cím jelez. Czilli Aranka, úgy tűnik, nem akar ennél erősebb címmel kitűnni. A „nyitott ablak” inkább a költői attitűd pozicionálásában segít, önmagát felvállaló, közvetlen megszólalásmódot, egyszerűséget és egyben határozottságot jelez. Ha

1 Czilli Aranka: *Nyitott ablak*. Budapest, 2018, Széphalom Könyvműhely.

fellapozzuk a kötetet, olyan sorokat olvashatunk, amelyek ráerősítenek erre a pozícionáltságra: „Létem egyszerű képlet” (*Monológ*), ugyanakkor azt is megsejthetjük, hogy emögött a látszólagos egyszerűség mögött mélységek rejlenek. „Jó nekem!” – hangzik a *pozitív* című vers utolsó sora. Bevallom, szokatlan számomra ez a felvállalt „pozitív” attitűd. Mi kell ahhoz, hogy valaki ki merje jelenteni versben, ilyen egyszerűen: „Jó nekem!”? Ilyen mondatot költészetben csak megéltésgfedezettel lehet kijelenteni, olyan perspektívából, ahonnan a lét egésze megmutatkozik, nyitottan a dolgok állásának megértésére és elfogadására, a halált megvetve: „nem ijeszt a holnap / összes vadászgépe sem / elsvatagosodó réteken / sem talál rám a félelem / a vegyefegyver atombomba / mely reményhegyeket dönthet / hamuhalomba / csak hazugság / mert belátom innen a mélységes eget” (*pozitív*).

De vissza a címhez: az ablaknak a fénnel van dolga. A nyitott ablak pedig kettős irányultságot hordoz: egyrészt rányílik a világra, a külső tér felé való nyitottságot jelenti, másrészt feltárja, megmutatja azt, ami bent van. Átjárási felületet hoz létre, amelyben a külső és a belső, az én és a világ összekapcsolódik. Ez volna a versek terének egyik, horizontális koordinátája, amelyen a kint és a bent értékei helyezkednek el. A külvilág témái, történései, elemei folytonos reflexióra, megálljra kényszerítenek; szereplőitől nem lehet elvonatkoztatni, hiszen nem a külvilág szereplőinek megkerülésével, hanem rajtuk keresztül, általuk születik a vers. Ilyenek például a gyerekek. A gyerekek valamilyen formában – akár téma, akár látásmód, akár a versekben visszatérő játékosság formájában – mindig bekúsznak a képbe, meghatározó módon vannak jelen, a lét körvonalait minduntalan újrarájzoló referenciapontokként.

A kint és bent viszonya jelentősen átértelmeződik az anyaságban. Anyaként megélve a mindennapokat már semmi sem készen kapott, mindenért meg kell küzdeni, hiszen: „Mert elmosom reggel, de összegyűl estére, / kisöpröm este, de visszaszáll reggelre, / megfőzöm délre, mi elfogy estére, / s míg a kagylóból elapad a mosatlan, / épül a szőnyegen az újabb feladat.” (*Asszony-ballada*) Legfőképpen a reflexió idejéért, szellemi szabadságáért, Virginia Woolf gondolatával élve, „saját szobájáért”. De talán éppen a versírás átmeneti magányáért való megküzdés, a reflexióhoz szükséges távolságnak a versben való megtalálása teszi igazán átélhetővé az anyaság idejét, bensőségességét. Az

anyaság feladata nem kevesebb, mint „összefogni és tartani a törékeny világot” – ez Czilli Arankánál nem a pátosz, hanem a játék és az önirónia által kimért térben zajlik (*Asszony-ballada*).

Mind az anyaság, mind a versírás a jelen pillanatban való létet, az ottlétet követeli meg: a gyermekektől tanult játékoság hivatott oldani ezt a feszültséget Czilli Aranka anyaság-verseiben, amelyekben a versírás vágya a reflexió terébe penderít, de csak azért, hogy a gondolatok visszaszálljanak, és ismét ott dongjanak a gyermekszoba, a gyermektéma közelében. Ehhez is bátorság kell: a hétköznapok kimerítő boldogságát versbe foglalni. Ehhez az energiát éppen a gyermekek világából, nyelv- és egyben létközeli állapotából lehet meríteni: innen (is) ered a kötet verseinek játékosága. A játék egyik lehetősége a versformákkal való játék. A versforma kötöttséget, a gúzsba kötve táncolás terhét róhatja az alkotóra. Czilli Aranka érezhetően előszere-tettel kísérletezik a versformákkal, számára a haiku, a ballada, a dal, a vizuális költemény a költői mesterség próbáját, a szárnyaló kreativitás szabadságát jelenti.

Ugyancsak a játék lehetősége a megszólalás hangjának a modulálása. A versekben tetten érhető hangvétel skálája tág, a finom humortól az irónián át a szarkazmusig. Czilli Aranka a paródia mestere, a tankönyvekben szereplő költőelődök, a magyar líratörténet alakjai ellenpontoszó, játékos parafrázisok formájában idéződnek fel. Az átköltések mentén kilépünk az oktatás követelményrendszerének merev kereteiből, és a kreativitás felszabadító légterében találjuk magunkat, ahol Czilli Aranka „kiugratja” a költőket a kanonizált megszólalásmódokból, egyben fricskát mutatva a mai (digitális) kornak, a világot jellemző felfordult értékrendnek. Petőfit így parodizálja: „Már hullnak a fáról a száraz tűágak, / már zöldell a szőnyeg a ház közepén, / de látod amottan a cukorkapapírt? / Már angyalhaj takarja el régi ízét. / Még fekszik alatta a laptop doboza, / benne hever a garanciapapír, / de mit sem ér az, ha nincs vele nyugta, / az angyal gondosan eltüntetné azt.” (*Január elején – P. S. reloaded*). József Attilát meg így: „Szundit a szeretet meg a hit, / a türelmes várakozás, / a bizalom már mélyen aluszik, / ébredj fel, nagyra nőtt Balázs!” (*Ébresztő – József Attila nyomán –*). Ez az a pont, ahol talán a leginkább összeér a tanári és a költői pálya: a költő–tanárnak, tanár–költőnek az irodalom történetével való viszonyára is ugyanaz a közvetlenség jellemző, mint ahogyan

a verseiben megszólal. És valahol ez a válasz, ez is válasz arra a kérdésre, hogy hogyan lehet fenntartani a diákokban az irodalom szeretetét: játékkal, humorral, közvetlenséggel.

Mindez azonban nem feltétlenül jelent kizárólag játszi könnyedséget, a gömbölyded játékoság súlyos ráébredésekkel, élet és halál kifürkészhetetlen mélységeivel párosul: „arccal a tegnap felé fordul / és vacog a sötétben a gondolat” (*gondolatok egy CT-vizsgálat előestéjén*). A versek másik, vertikális koordinátáját a fent és a lent viszonya jelöli ki. Czilli Aranka versei nagy léptékekkel mérik ki a teret ég és föld között. A lenti, mindennapi, kis dolgok az odafenti nagy dolgokkal vannak kapcsolatban, a véges a végtelennel rezonál. A megszólaló mintegy átbújik a konkrétumok sövénykerítésén, és kitekint a végtelenre. A vallásos motívumok profán kontextusban, személyes vonatkozásban bukkannak fel, és fordítva: a képekben, reflexiókban a személyes szférának nyílik meg egy transzcendens dimenziója. Ahogyan lapozunk előre a kötetben, egyre inkább elmélyülnek a szövegek, a számvetés-, felismerésjelleg kerekedik felül, a mindennapok rutinján túlmutató többletigény fogalmazódik meg: „az élet mégis több, / mint a fogak összeszorítása”. Ebben a kint-bent, fent-lent koordinátarendszerben formálódik, csiszolódik Czilli Aranka költészete.

Erős képekről tettem említést az elején. Lássunk most néhány példát! A versek képi világára az elvont minőségek (idő, holnap, remény) és a konkrét, kézzelfogható, tárgyi világ összekapcsolása jellemző: „rigófüttyöt hajt az ág / és mosolyog a szép langyos / feltámadás / félelem” (*tavas*); „én egyik / te másik szárnya a magánynak” (*kapcsolat*); „ébred a kétely és felfelé kígyózik / a falon a várost körbefonó irigység”; „háromszor kukorékol / a remény az almafa alatt” (*Sziszüphosz*); „Olyan az élet, / mint egy vállunkon átvett / nehéz zsák: / amint a múlt hátunkon / púppá nehezül, / úgy üresedik előttünk a jövő” (*Félúton*). A versek talán leggyakrabban visszaköszönő szimbólumai, többszörös vonatkozásban, a madár és attribútumai: szárnyak, tollak – a szárnytalanság fájdalma, a szárnyalás vágya. A képekre is ugyanaz a moduláció jellemző, mint a hangvételre: apró, finom képek, metaforikus definíciók („nem vagyok több mint / napsütötte levélen / a vékony erezet” [*Monológ*]) ironikus, groteszk víziókkal váltakoznak („műfogso-rod csattogó fehérje mögött / látom cafatokra esni a szétrágott időt” [*játék*]).

Az első vers címe *játék*, az utolsóé *feltámadás*. E kettő között bontakozik ki a kötet íve, és voltaképpen a könyv egészében ez a két minőség kapcsolódik össze: a játékosság, a pillanat megélése, illetve a valami nagyobbra, mélyebbre-magasabbra, az örökkévalóságra való kitekintés. Ez a mozgásirány: eloldódni a mindennapoktól, az individuális szférától és belevonódni valami nagyobb egészbe, amiben nem mi vagyunk a legfontosabbak: „Eltörpülök / a mélységes / magasság előtt / s a káprázat képei / között keresem / azt, ami tőlem független, / ami nélkülem is / pont úgy jó, / ahogy van” (*Monológ*). Czilli Aranka a világnyi káosszal szemben egy versnyi, kötetnyi rendet söpör a költészet házatáján.

Magánál tartott ez a kötet, mert megadja a versolvasás örömét, reflexióra késztet, és azt az érzést erősíti, hogy a vers – írás és olvasás – tere és ideje nem föltétlenül másol, máskor, hanem szükség és igény szerint éppen itt, éppen most van.

*Köpeny (Giotto után), No 498., 2016
(70 x 50 cm, szén, préselt szén, papír)*